

2. Röportaj:

Friedrich Von Hayek: Kölelikten Özgürlüğe*

Röportajı Yapan: Lucia Santa Cruz

Çeviren: Can Madenci
Dr., Marmara Üniversitesi

82 yaşında olmakla birlikte yaşını göstermiyor. Zamanın akışı birçok fiziksel faaliyeti bırakmaya zorlamış olsa bile ince yapılı ve atik biri. Yorulmak nedir bilmeyen bir dağcı ve usta bir yürüyüşçü. Bugün ise enerjisini entelektüel çalışmasıyla sınırlandırmak zorunda. Hatta Şili’de bulunduğu süre boyunca, sayısız yükümlülüğüne rağmen, Friedrich von Hayek mevcut zamanını “*Law, Legislation and Liberty*” adlı kitabının üçüncü cildinin son bölümlerini tamamlamak için kullanıyor. Çalışmasının içereceği konuların bir dizinini gösteriyor bize. Bunların arasında şunlar var: “Özgürlük ve Mülkiyet Ahlâkı”, “Piyasanın Evrimi: Ticaret ve Medeniyet”, “Zehirlenen Dil”, “İşçiler İşçileri Sömürüyor”, “Yanılıcı Rehberler Olarak İstatistikler”, “Sosyalist Tasavvurun Gerici Niteliği”, “Entelektüellerin Megalomanlığı”.

Önermelerine ister katılın ister katılmayın, Hayek’in bükülmez mantığı onu okumayı entelektüel bir zevk hâline getiriyor. Hafif sözlerin ve efsanelerin onun yazılarında yeri yok. Her şeyden şüphe ediliyor. İnsanlığın karşılaştığı ve yeni çözümler arayışında ortaya konulmadan ve iyice incelenmeden bırakılan hiçbir sorun bulunmuyor. 1974 yılında Nobel İktisat Ödülü kazanmış biri olarak Hayek basit bir iktisatçıdan çok daha fazlası ediyor. Kelimenin tam manasıyla bir filozof. II. Dünya Savaşı sırasında yayınlanan “*The Road to Serfdom*” adlı çalışması, bir gün, siyasî düşünce tarihinde bir kilometre taşı ve sosyalizmin gelişmesinin insanların özgürlüğü üzerindeki etkileri hakkında o zamana dek yapılan en sağlam saldırı olabilir. Batı’nın demokratik kurumlarına gizlice sızan totalitarizm tehlikesini gözler önüne seriyor kitabında Hayek.

Neo-liberal sınıflandırmasından kaçınmasına rağmen, modern liberalizmin babasının düşüncesi, ilk formüle edilmişinden yıllar sonra, fikirlerin o doğal yavaşlığıyla yayılıyor. Keynes’in İngiltere’deki ve Birleşik Devletler’deki entelektüel ve siyasî çevrelerde hüküm sürdüğü 30’lu ve 40’lı yıllar boyunca yalnız kalmış bir peygamber olarak, bugün Avrupalı ve Kuzey Amerikalı genç akademisyenler arasında takipçileri olan “saygın” bir kişi. Aynı zamanda, Reagan ve bayan Thatcher’inki gibi hükümetler arasında kendisini önde gelen bir ilham kaynağı olarak görenler bulunuyor.

Şili’de, Kamu Çalışmaları Merkezi’nin Onursal Başkanı sıfatıyla, ancak büyük şahısların sahip olabileceği o tevazuyla, kendisiyle röportaj yapılmasına izin veriyor.

Konuşma tarzı sakin. İngiliz vatandaşlığını aldığı Büyük Britanya’da geçirdiği yıllardan sonra İngilizcesi mükemmel. Yine de güçlü ve melodik bir Avusturya aksanı var. Kusursuz bir şekilde giyinmiş. Kurucusu olduğu Mont Pelerin Topluluğu’nun üyelerine verdiği verilen Adam Smith resimli kravata takılıyor.

“El Mercurio” ile söyleşisine başlarken espi yapıyor: “Lütfen sağıma oturun. Sol kulağım işitmiyor. Sizin de anlayacağınız üzere, birçok siyasî şakaya müsait bir durum bu.”

Kamu Araştırmaları Merkezi’nin başkanlığını kabul etmiş, çünkü Şili kendisini ilgilendiriyor:

“Gördüğüm az sayıda şeyden hareketle, bir Şili mucizesinden bahsetmek abartma olmayacak sanırım. Son yıllarda kaydedilen ilerleme bir hayli büyük olmuş.

“Evet, aynı yolda devam etmenin önemine dikkati çekerdim.

“Enflasyonu tamamıyla durdurmak ve fiyat kontrollerinden ya da her türden sendika ayrıcalığından kaçınmak zorunludur. Sendikalara karşı değilim, fakat diğer vatandaşların sahip olmadığı ayrıcalıklarla yetkilendirilmeleri düşüncesine karşıyım. Zira ekonomiyi altüst edebilirler.”

Bugün neredeyse her siyasî hareketin bayrağında özgürlük yazıyor. Bu durum kısmen bunun farklı ve hatta zıt kavramları gözlerden saklamasından, sadece anlamların nüanslarını değil, kavramların esas özünü de gizlemesinden kaynaklanıyor. Özgürlük denildiğinde bundan ne anlıyorsunuz?

Bireylerin özgürlüğünden bahsediyorum. Bu terimin temsilci bir meclisteki çoğunluğun özgürlüğü anlamına geldiğine inanmak, onu kötüye kullanmak olur. Zira bu meclis sınırsız yetkilere sahip olduğunda, bu kaçınılmaz olarak bireylerin özgürlüğünü sınırlamaya varacaktır. Birey açısından özgürlük, devletin zor kullanımına maruz kalmaması için, uyması gereken kuralları önceden bilmesi gerektiği anlamına gelir. Bu yoldan, özgürlük zorlamanın olmaması demektir. Herkes için aynı olan ve

herkesçe bilinen standartların olduğu bir yapıyı gerekli kılar bu. Böylece herkes makul planlar yapabilir ve kendi amaçlarını gerçekleştirmeye çalışabilir. Devletin diğer yetkileri elinde bulundurmayacağı anlamına da gelmez bu durum. Sadece diğer baskı araçlarına sahip olmamalıdır. Devletin gerekli altyapıyı sağlayarak faydalı pek çok şey yapabileceğine inanıyorum. Yine de, burada tekeli elinde tutmamalıdır. Şunu söyleyebilirim ki, sadece etkin anlamda diğerlerinden daha iyi iş gördüğü durumda böyle yapmalıdır.

Negatif bir özgürlük tasavvuru mu bu?

Evet, etkili bir tasavvur. Özgürlük tasavvuru negatif bir tasavvurdur. Kimi insanların özel şeyler yapmak için olan bazı haklardan yararlanmalarına izin veren ve pozitif özgürlük olarak bahsedilen şey, kanun önünde eşitlik düşüncesi ve bütün devletlerin herkese aynı şekilde davranması yükümlülüğü ile uzlaştırılmaz.

Bazı insanlar sadece görünüşte eşit olan varlıklar için eşitlikçi biçimde kanunlar yapmanın doğru olmadığını iddia ediyor. Siz ne düşünüyorsunuz?

Kimi ülkelerdeki kimi hükümetlerin, hiç kimsenin altına düşmeyeceği minimum bir seviyeyi garanti altına almaya ihtiyaç duyması mümkündür. Bununla birlikte, adalet *de facto* [fili] eşitlik olarak düşünüldüğünde, bu başarılamaz. İnsanlar farklıdır ve hiçbir şey eşit olmayan varlıkları eşit kılmaktan daha adaletsiz olamaz. Tekrar ediyorum, herkesin devletten gördüğü davranış eşit olabilecek tek şeydir.

Garip görünebilir belki, ama medeniyetin itici bir gücü olarak özgürlüğün gerilemesi karşısında şu soruyu sormak zorunda kalıyoruz: “Özgürlük neden gereklidir?” Genelde retorik argümanlar duyuyoruz, fakat sizin bunun için ampirik argümanlarınız var gibi görünüyor...

Ziyadesiyle var ve gerçekten de bir hayli ampirik bunlar. Dünya nüfusunu doyurabilmemizi sadece serbest piyasa düzeni sağlıyor. Eğer piyasayı kullanmaya hiç başlamamış olsaydık, varlığımızı vahşi toplayıcılar olarak mutlu bir şekilde sürdürmeye devam ederdik. Ancak piyasayı kullandık; piyasa ve bunun imkân verdiği işbölümü olmadan sağ kalmayı başaramayacak olan birtakım kişileri hayatta tutabilmek için kişi başına verimliliği arttırmayı başardık. Doğruyu söylemek gerekirse, eğer nüfus fazlasını ortadan kaldırmak ya da öldürmek istemiyorsak, buna devam etmemiz gerekiyor. Sadece bir medeniyet yaratmakla kalmadık, aynı zamanda varlığı piyasa düzenini sürdürmeye bağlı olan bir nüfus da yarattık.

Bu amaçlar planlamayla da başarılamaz mı?

Şunu söyleyebilirim ki, günümüzde ve modern toplumun gittikçe artan karmaşıklığı ile, daha önce

hiç olmadığı kadar imkânsız bunu başarmak. Karar alabilmek için gerekli olan bütün bilgiyi gerçekten tek bir kişi ya da büro elde edebilseydi çok kolay olurdu bu. Fakat piyasanın herkes tarafından bilinen olgulara uyarlanması meselesi değildir bu. Piyasanın kimsenin bütün veriyi kendi bütünlüğü içinde bilmediği bir durumda işleyişiyle ilişkili bir meseledir. İnsanların piyasaya getirdikleri bilginin kullanımına bağlıdır. Piyasa büyük bir bilgisayar gibi hareket eder. Her durumda ne yapılması gerektiğini gösteren şey, piyasanın sonuçları, yani piyasanın gönderdiği otomatik sinyallerdir. Bu yoldan piyasa, herkese mümkün olan en iyi şekilde nasıl katkıda bulunabileceklerini bireylere gösteren temel bir rehber gibi hareket eder. Diğer sistemler ise insanlara ne yapacaklarını dikte ettirmemizi gerektirir. Daha da kötüsü, onların ne yapmaları gerektiğini bilmeyiz.

Dolayısıyla iktisadî özgürlük çok önemlidir diyorsunuz.

İktisadî özgürlüğü diğer özgürlüklerden ayırmak imkânsızdır. Özgürlük deneme yapabilme becerisinden oluşur ve insanlar ancak erişebildikleri bütün kaynakları kullanabildiklerinde deneme yapabilirler.

İktisadî özgürlük ve entelektüel ya da kültürel özgürlük arasındaki ayrım yapaydır. İktisadî özgürlüğü ortadan kaldırdıktan sonra, entelektüel özgürlüğü teminat altında alan hiçbir sistem yoktur.

Özgür bir ekonominin temelleri bir kez atıldı mı, siyasî özgürlüğün de kendiliğinden ortaya çıkacağına inanıyor musunuz? Ya da iktidarda olup da, vatandaşlarını birçok haktan mahrum bırakan, ancak iktisadî özgürlüğü geniş ölçüde muhafaza eden otoriter bir yönetimin olduğu bir durum düşünülebilir mi?

Bu mümkün olabilir. Siyasî özgürlükten ne kastettiğinize bağlı. Çoğunluğun özgürlüğünden bahsediyorsanız evet, ama eğer siyasî özgürlüğü keyfi yetkilerin olmaması biçiminde tanımlamak isterseniz, bu durumda bunun herkese aynı derecede uygulanabilir olması gerekir. Bunun için belirli hakların bir listesinin çıkartılması da gerekmez. Herkes için geçerli olan aynı değişmez kuralların uygulanması dışında, devletin bireyleri zorlayan yetkilerinin olmadığını belirtmek yeterlidir.

Fakat sözü edilen yasaların sadece değişmez olmaları değil, aynı zamanda doğaları itibarıyla cebri de olmamaları gerektiğini düşünmüyor musunuz?

Herkes için aynı olan yasaların değil. Zira bunların onları formüle edenlere de uygulanmaları gerekir. Bir geçiş döneminde kısıtlamaların zorunlu olabileceğini kabul ediyorum, fakat daimî bir durum olarak arzulan bir şey değildir bu.

Modern siyaset teorisindeki en yaygın karışıklıklardan biri de, demokrasi ve özgürlük tasavvurları arasındaki karışıklık olarak ortaya çıkıyor. Bu fikri önceden açıklamıştınız, fakat bu ikisinin hangi anlamda farklı ve hatta karşılıklı düşman tasavvurlar olduklarını biraz daha açık olarak belirtebilir misiniz?

Özgürlük belirli bir derecede demokrasiyi gerekli kılar, fakat bu sınırsız demokrasi ile, yani her şeyi kapsayan yetkileri olan kanun koyucu ve temsilci bir meclisin varlığı ile uyumlu değildir. Böyle olsa bile, özgürlüğün var olması için, çoğunluk tarafından kabul görmeyen bir hükümete bireylerin son verebilmeleri çok önemlidir. Bu başlıca değerdir. Demokrasinin benim “hijyenik” olarak adlandırdığım, yani siyasî süreçlerin sağlıklı yürütülmesini temin etme şeklinde bir görevi bulunuyor. Kendi başına bir hedef değildir bu. Amacı özgürlüğe hizmet etmek olan, usûle ilişkin bir kuraldır. Ancak bu hiçbir şekilde özgürlükle aynı değerde tutulamaz. Bu sonuncusu demokrasiyi gerektirir; ama özgürlüğün olmaması, sadece bir süreliğine dahi olmaması yerine demokrasiyi geçici olarak, tekrar ediyorum geçici olarak, feda etmeyi tercih ederim.

Bireysel özgürlük ile demokrasi arasında herhangi bir ilişki var mı?

Özgürlüğün gerektirdiği tek şey, bireyin devletin eylemlerini sınırlayacak şeyler yapabilmesidir. Ne yapması gerektiğine dair devlete olumlu talimatlar vermenin özgürlüğün bir parçası olduğuna inanmıyorum. Gerçek şu ki, devletin kimi şeyleri yapmasını engelleme hakkını kullanmazsak, kimse özgürlüğe sahip olamaz.

Yine de açıkça görülüyor ki, demokrasi Batı’da bir güvenilirlik krizi yaşıyor. Sizce bunun nedeni nedir?

İnsanlar demokrasinin kanun yapmaya muktedir olduğunu sandılar. Bireysel davranışlara ilişkin genel standartları saptamanın kanun yapmak anlamına geldiği günlerde doğrudan bu. Kanun niteliğine sahip olsun ya da olmasın, bugün otoriteden çıkan her şeye kanun adını takıyoruz. Montesquieu’nün eski kuvvetler ayrılığı ilkesi parçalandı. Bir zamanlar, kanun yapmaktan bahsettiğimizde çok farklı bir şeye atıfta bulunuyorduk. Bugün ise kanun yapıcının otoritesi kadiri mutlak hâle geldi. Kuvvetler ayrılığından tamamıyla yoksun bulunuyoruz, çünkü meclis sadece kanun yapmakla ilgili yasaları elinde tutmuyor, aynı zamanda yönetim de yapıyor ve tüm takdir hakkını bu süreçte kullanıyor.

Diğer bir tabirle bu sorunlar demokrasinin kendisine değil, onun işlediği belirli biçimlere bağlı bulunuyor.

Benim kanaatim bu yönde. Bir sonraki kitabım olan “*Law, Legislation and Liberty*”nin üçüncü cildinde yeni bir demokratik hükümet örgütü öneriyorum. Bu örgüt farklı amaçları olan iki kamaradan oluşuyor. İlki, yetkileri genel kuralları saptamakla sınırlı ve tam anlamıyla kanun

koyucu nitelikte olan bir topluluk; ikincisi de, bu türden doğrudan bir hükümet olacak. Elbette, bu hükümet ilk kurulduğunda genel kurallarla sınırlanacak.

Bu kamaralarda otorite nasıl oluşturulacak?

Bir seçim sistemi yardımıyla, fakat her defasında farklı bir seçim sistemi olacak bu. Yönetime ilişkin görevlerin olduğu kamarada, temsil, farklı bölgesel menfaatlere dayandırılabilir. Diğer yandan, kanun yapıcı kamarada daha çok uzmanlara, yani kendi alanlarında bilgili ve tecrübeli insanlara ihtiyaç duyulacak. Bu insanlar da seçim yoluyla belirlenecek, ama bu seçim parti siyasetine dayalı olmayacak – yönetimden sorumlu toplulukta böyle olabilir – ve daha uzun dönemler için geçerli olacak. Parti baskısına maruz kalmalarından kaçınmak için, bu insanlar yeniden seçilebilir olmayacaklar. Söylemeye gerek yok ki, idareden sorumlu kurul ülkenin genel kanunlarına tâbi olacak.

Doğal hukuka ve özgürlük ile mülkiyetin, diyelim, devletten önce geldiğine inanıyor musunuz?

Geleneksel anlamda hayır, ama belirli bir açıdan evet. En iyi kanunların evrimsel bir süreç vasıtasıyla seçildiğine inanıyorum. Bunlar entelektüel yoldan inşa edilmemişlerdir. Medeniyetin diğer ürünleri gibi, geleneğin kendisinde de bir tasarım sürecinin sonucu olan yapılardan daha fazla bilgelik olduğu haklı bir şekilde söylenebilir. Bütün geleneklerin iyi olduğunu söylemek istemiyorum bununla. Geleneklerin meziyetlerini göstermeleri gerekir. Geleneklerin ortaya çıkardığı kurumların başarısıyla ölçülebilir bu ve genel olarak denilebilir ki, hukuk ve özgürlük geleneği diğer geleneklerden daha başarılı olduğunu kanıtlamıştır.

Bunun, örneğin, mülkiyet hakkı ile ne gibi bir ilişkisi bulunuyor? Bu devletten önce mi gelir ya da Kant’ın belirttiği gibi, sadece mülk edinme anlamına gelmediği için, bunu gerektirir mi?

Devlet hukuka destek olmak için gereklidir, fakat hukuk devletin yarattığı değildir. Başarılı olduğuna inandığımız bir evrimin ürünüdür. Bunun nedeni bu evrimin devlet tarafından emredilmesinden değil, tasarım yoluyla asla yaratılmamış türden bir hudutsuz düzen yaratmasından kaynaklanıyor.

Diktacı bir yönetimin totaliter bir demokrasiden daha liberal olabileceği şeklindeki açık paradoksa daha önce çeşitli vesilelerle değinmiştiniz. Bununla birlikte, sizin yaptığımız gibi olumsuz yoldan düşünüldüğünde dahi, diktatörlüklerin özgürlükle çatışan başka niteliklerinin de olduğu muhakkaktır...

Diktatörlüklerin önde gelen tehlikelerinin olduğu aşikârdır. Ancak bir diktatörlük kendisine sınırlar koyabilir ve bilinçli olarak kendisine sınırlar koyan bir diktatörlük, politikalarında, sınırlı olmayan demokratik bir meclisten daha fazla liberal olabilir. Belirli bir zaman

noktasında tek umut olması ihtimaline rağmen, bunun pek de başarılı olamayacağını kabul etmem gerekiyor. Kesin bir umut değildir bu, çünkü daima bireyin iyi niyetine bağlı olacaktır ve güvenilir çok az birey vardır. Fakat belirli bir anda mevcut olan tek imkân ise, bunlara rağmen en iyi çözüm yolu olabilir. Bu da ancak diktacı yönetim adımlarını görülebilir bir şekilde sınırlı demokrasiye yönelttiğinde mümkündür.

Özgürlüğün ahlâkî değerleri geliştirmenin kaynağı ve önkoşulu olduğunu yazıyorsunuz...

Bir kişi ancak özgürlükten – bununla ısrarla bireysel özgürlükten bahsediyorum – faydalandığında ahlâkî yoldan davranışta bulunabilir. Bu kişi ancak kendisinin bildiği ve seçim yapabildiği bir alana sahipse ahlâkî hareket edebilir, nasıl hareket etmesi gerektiğine kendisi karar veriyorsa mümkündür bu.

Siyaset teorisinde ahlâk hangi rolü oynuyor?

Dediğim gibi, ahlâkî inançlarımızın zihnimiz tarafından oluşturulmadığına inanıyorum. Aksine, tıpkı diğer doğal organizmalar gibi, bizim yönlendirmediğimiz evrimsel bir süreç vasıtasıyla seçilmişlerdir. Neden dolayı kimi ahlâkî kuralların, tabir caizse, daha başarılı olduklarını anlamak için, ahlâkî açıdan başarılı olmakla neyi kastettiğimizi anlamamız lazım. Şu sonuca vardım ki, evrim sürecinde, en geniş sayıda kişiyi hayatta tutmamıza imkân veren ahlâkî değerleri seçmeyi başardık.

Ahlâkın – buna mülkiyeti ve sözleşmeleri de dahil ediyorum – “yaşamların tartılması” yoluyla değerlendirilmesi gerekiyor. Diğer sistemlere kıyasla, sadece tek bir hukuk sisteminin geniş sayıda insanı daha etkili bir şekilde hayatta tutmaya yatkın olduğunu tarih kanıtlamış bulunuyor. Gerçi bu kimilerini sarsabilir, ancak kapitalizmin proletaryayı, yani başka türlü hayatta kalamayacak kimseler topluluğunu yaratmasıyla kanıtlandı bu. Proletaryayı oluşturan insanlar gerçekte kapitalizmin dışında başka bir yoldan var olamazdı.

Liberalizmin ahlâkî açıdan tarafsız olduğuna ya da ulaşmaya çalıştığı amaçların bir değerler hiyerarşisi taşıdığına inanıyor musunuz?

Özgür bir toplum, nihaî tahlilde, yaşamların muhafaza edilmesine indirgenebilecek olan bazı ahlâkî kuralların varlığını gerektirir. Ancak bütün yaşamların değil, zira daha geniş sayıdaki diğer yaşamların korunması için bireylerin yaşamlarının feda edilmesi zorunlu olabilir. Bu yoldan ancak “yaşamların tartılması”na, yani mülkiyete ve sözleşmelere yönelik kurallar ahlâkî sayılabilirler. Ailevî ve cinsel ahlâktan bilinçli olarak uzak duruyorum, çünkü konunun uzmanı değilim. Bu alanda konuşmak daha zor, zira doğum kontrolü gibi bazı yenilikler aile hayatını kökten değiştirdi. Gerekli olan şey, bazı ahlâk

kurallarını kabul etmemizdir. Sahip olduğumuz ahlâkî bizim seçmediğimize inanıyorum, fakat miras aldığımız mülkiyet ve sözleşme geleneği şu andaki nüfusumuzun varoluşu için zorunlu bir önkoşuldur. Bu geleneği kısmen ve deneysel açıdan geliştirebiliriz.

Mülkiyet hakkının bir değer yargısına dayandığını söylemek, yaşamı koruyup korumamanın bir değer yargısı meselesi olduğunu söylemekle aynı şeydir. Bugün var olan herkesi hayatta tutmanın gerekli olduğunu kabul ettiğimiz andan itibaren başka seçeneğimiz kalmıyor. Tek değer yargısı, yaşamın korunmasına ilişkin yaptığımız hesaplarla ilgili olmalıdır.

Katolik kilisesinin geleneksel olarak liberalizme karşı çıktığını söyleyebilir misiniz?

Tam olarak değil. Kilise İngiltere’den gelen liberal akımlara değil, sadece Avrupa rasyonalist liberalizmine karşı çıktı. Zira Fransız Devrimi’nin etkisiyle bu rasyonalist liberalizm, kilise liberalizme karşıtı olmadan önce kilise karşıtı hâline gelmişti.

Böyle olsa bile, ilişkiler her zaman uyum içinde değildi.

19. yüzyılda kilise bilime karşı gayet özgürlük karşıtı bir tavır takınmıştı. Şimdi ise, bilim ile kilise arasında bir uzlaşmaya yönelik pek çok ümit var. Bunun için yapılan girişimlerde ben de yer aldım. Dört ay önce, bilim ile kilisenin uzlaşmasına ilişkin sorunları tartışmak üzere, diğer bir düzine Nobel Ödülü sahibiyle birlikte Vatikan’da bir görüşmeye katıldım. Papanın ne kadar ileri gitmeye istekli olduğunu bilmiyorum. Şunu söylemeliyim ki, kendisinin doğum kontrolü hakkındaki aşırı doktriner fikrine katılmıyorum. Ama bu vesileyle, kilise açısından tartışma konusu olmayan kürtaj haricindeki bütün konularda rahatça konuşabileceğimiz söylendi.

Kilise liberalizme karşıtı olmasa bile, kapitalizme karşıtı dinî açıklamalar vardı.

Bakın, kapitalizm kelimesini sevmiyorum ve bu kelimeyi değiştirmekten memnunluk duyardım. Ancak kilisenin piyasa ekonomisine resmî olarak karşı çıktığını zannetmiyorum. Faizle ilgili eski doktrinler de tarihe karıştı. Aralarında Alman başpiskoposunun da olduğu kardinaller dahil, kilisenin önde gelen temsilcileri sosyal piyasa ekonomisini destekliyorlar aslında. Kilise tarafından yapılan resmî bir muhalefet yok, sadece birkaç kısıtlama kaldırıldı. Bundan başka şunu da söylemek gerekir ki, rahiplerin sosyalist hareketlerle ilişkili olması neredeyse sadece İspanyolca konuşan ülkelere mahsustur.

Liberalizmin maddiyatçılık yarattığını düşünmüyor musunuz?

Hayır, kesinlikle hayır. Amaçlarımızı gerçekleştirmeye yarayan maddî araçları bizim için erişilebilir kılıyor.

Özgürlük ve eşitlik arasında yaşanan sürekli gerilimi ilk ortaya koyan kişi muhtemelen Tocqueville idi. Bu ikisi arasında çoğunlukla ortaya çıkan çatışmanın nedeni hakkında ne düşünüyorsunuz?

Uygulanabilir olan tek eşitlik kanun önündeki eşitliktir. Bundan daha fazlasını istediğiniz anda özgürlükle derhal çatışmaya girer bu. Amacımız maddî eşitlik yaratmak ise, bu ancak özgürlüğü sınırlamakla başarılabilir.

Fakat eşitlik düşüncesinin liberalizmin bir ayrıcalık olmaktan çıkıp evrensel bir değere dönüşmesine yardım ettiğini söyleyemez misiniz?

Ancak kanun önünde eşitlikten bahsettiği müddetçe söyleyebilirim.

Fırsat eşitliği sağlamanın gerekli olduğunu düşünmüyor musunuz?

Bunu başarmak da gayet güç bir iştir. Devletlerin yarattığı fırsatların eşit olması gerekir, fakat nesnel bir eşitlik sağlamak mümkün değildir. İnsanlar bir hayli farklıdır. Farklı aileleri, farklı sağlık seviyeleri, eşit olmayan biyolojik yapıları vardır.

Fakat, örneğin, eğitim alanında belirgin fırsat farklılıkları olmamasının önemli olduğunu düşünmüyor musunuz?

Bu açıdan bazı tedbirlerin alınması yaralı olur. Çalışmalarını finanse edemeyen yetenekli kişilere yardım edilmesi arzulanır bir şeydir, ancak en kabiliyetli üyelerinden onları yoksun bırakarak işçi ailelerine zarar verip vermediğimizi bilmiyorum.

Arz ve talep yasasının tarihsel açıdan farklılıkları ve eşitliği korumadığı kültür gibi hususlar hakkında ne düşünüyorsunuz?

Önceden, devletin bu konuda bir şeyler yapması gerektiğini düşünüyordum. Ancak boş zamanlarla ilgili tüm faaliyetlerin özel girişimlerin elinde olduğu Japonya deneyimi, devletlerin en uygun oyuncular olmadığına beni inandırdı. Asla da olamadılar – ne Yunanistan’da, ne Rönesans boyunca, ne de müzikal açıdan doruk noktası olan 18. yüzyılda. Kültürün en büyük teşvikçileri daima işadamları olmuştur. Parası olan sınıfların kültürü himaye etmesi daha uygundur.

Bizim zamanımızda liberalizm katı şekilde yapılandırılmış bir doktrinden ziyade, geleneksel olarak bir düşünce biçimiydi; pragmatik ve ampirik bir odak noktası, deneme-yanılma ilkesinin bir uygulandıydı. Bu açıdan, neo-liberalizmin esas itibarıyla farklı olduğuna inanan insanlar bulunuyor. Zira neo-liberalizm gayet tutarlı bir küresel ideoloji olarak sınıflandırılabilir olan gayet sağlam bir yapı ortaya koyuyor. Örneğin, büyük liberal Karl Popper’in, tıpkı bilimsel hipotezler gibi, politikanın

da hiçbir değere ya da nihai gerçeğe sahip olmayan varsayımsal bir önermeden başka bir şey olmadığı şeklindeki düşüncesiyle nasıl uzlaştırılabilir bu?

Popper ve ben nerdeyse her konuda hemfikiriz. Mesele şu ki, ikimiz de neo-liberal değiliz. Kendilerini bu şekilde tanımlayanlar liberaller değil, sosyalistlerdir. Yenilenme arayışı içinde olan liberalleriz biz, çünkü temel açıdan değiştirilmesi mümkün olmamakla birlikte geliştirilmeye müsait olan eski bir geleneğe bağlıyız. Bunun aksi rasyonalist yapı-kuruculuğa, yani insanların zihinlerinde tasarlanmış olan ve evrimsel nitelikteki kültürel süreçleri dikkate almayan bir plâna göre dayatılan bir toplumsal yapıyı inşa etmenin mümkün olduğu şeklindeki düşünceye kapılmak demektir.

Örneğin, gayet tutarlı bir modeli ulusal hayatın her alanında uygulama girişiminin olduğu Şili örneğinde, sizin yapı-kuruculuk olarak adlandırdığınız birtakım özelliklerin olduğunu düşünmüyor musunuz?

Durumu herhangi bir yargıda bulunacak kadar iyi bilmiyorum. İktisatçıların güvenilir olduklarını biliyorum.

Fakat bu model tek başına ekonomiden daha fazlasını kapsıyor...

Bunun nedeni muhtemelen pozitivizmin ve faydacılığın Latin Amerika’da son derece büyük bir etkiye sahip olmasından kaynaklanıyor. Bentham ve Comte bu kıtada önde gelen entelektüel kişilerdi, liberalizm de her zaman için yapı-kurucu nitelikteydi. Örneğin, Milton Friedman büyük bir iktisatçıdır. Kendisiyle neredeyse her konuda hemfikirim. Ancak para arzının mekanik olarak kullanılmasında aynı görüşte değilim. Ben de iktisatçiyım, ama bundan daha fazlası olduğumu düşünmeyi tercih ederim. Sadece iktisatçıdan ibaret olan birinin iyi bir iktisatçı dahi olamayacağını her zaman söylerim. Evet, Friedman İktisadî Araştırmalar Dairesi geleneği içinde Mitchell’in etkisi altında kalarak yetişmiştir. Mitchell, kurumları kendimiz yarattığımız için onları dilediğimiz şekilde değiştirebileceğimizi savunur. Bu entelektüel bir yanılgıdır. Yanlış ve haksızdır. Bu açıdan, Milton Friedman benden daha yapı-kurucudur.

Böylece, diğer bir deyişle, her ne kadar özgürlük yaratmaya çalışsa da, bütün kurumları kapsayan ve kendiliğinden güçler tarafından yaratılmadan kendini dayatan bir model liberalizmle çatışmaya varabilir.

Evet.

Talmon insanın kendisini başlıca iki arzuyla savaşıırken bulduğunu söyler: Her şeyi çözen ve içine alan bir itikat vasıtasıyla kurtuluşa erişme arzusu ve özgürlük. Şunu da ekleyeyim ki, bu iki amaca aynı anda ulaşmaya çalışmak kaçınılmaz olarak zorbalığa

varır. Her Şeyi kapsayan ve çözen bir amentü hâline dönüŐen bir özgürlük arayışının her durumda belirli zorbalık biçimlerine varacağını düşünüyor musunuz?

Evet, elbette. Nihayetinde, Őöyle bir düşünöldüğünde, bu bir tevazu meselesidir. Ne kadar az Şey bildiğimizi kabul edebilme meselesidir.

Őu görüş hakkındaki yorumunuzu da öğrenmek isterim: 20. yüzyıldaki bütün ahlâkî ve entelektüel aldatmacalardan Hegel, Marx ve Freud sorumludur.

Belki meseleyi biraz abartılı bir Şekilde ortaya koymak olur bu. Őöyle söyleyeyim: Onlar yanılığarla dolu bir yolun en çarpıcı temsilcileriydiler.